

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Економіко-правовий факультет

Кафедра цивільно-правових дисциплін

№6(9)
12.05.17
Д/р
14484

Д и п л о м н а р о б о т а

ступень вищої освіти магістра (CD)

на тему: **“Процесуальні особливості розгляду справ про визнання усиновлення недійсним та скасування усиновлення”**

“The procedural peculiarities of consideration of cases of annulling the adoption and cancellation of adoption ”

Виконала студентка денної форми навчання,
спеціальність 8.03040101 “Правознавство”
Піщанецька Тетяна Ігорівна

Науковий керівник: кандидат юридичних
наук, професор Л.М. Токарчук Токарчук Л.М.

Рецензент: доктор юридичних наук,
професор Канзафарова І.С.

Рекомендовано до захисту на
засіданні кафедри “12” 05 2017 р.,
протокол № 10

Завідувач кафедри
д.ю.н., проф. І.С. Канзафарова Канзафарова І.С.

Захищено на засіданні ЕК №
“23” 05 2017 р., протокол № 39
Оцінка Відмінно! А 1.95

Голова ЕК
д.ю.н., проф. О.В. Прієшкіна Прієшкіна О.В.

Одеса – 2017

799102

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ УСИНОВЛЕННЯ.....	8
1.1. Поняття та значення усиновлення.....	8
1.2. Підстави та умови усиновлення.....	22
1.3. Процесуальний порядок розгляду справ про усиновлення.....	36
1.4. Правове регулювання таємниці усиновлення.....	49
1.5. Особливості розгляду справ про усиновлення з іноземним елементом.....	55
РОЗДІЛ II. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВИЗНАННЯ УСИНОВЛЕННЯ НЕДІЙСНИМ ТА СКАСУВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ.....	63
2.1. Умови та порядок визнання усиновлення недійсним.....	67
2.2. Процедура скасування усиновлення.....	76
2.3. Проблеми припинення міжнародного усиновлення.....	84
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	95

ВСТУП

Актуальність теми. Усиновлення є одним із найдавніших та традиційних інститутів сімейного права. Усиновлення - це перехід прав й обов'язків від біологічних батьків (батька) дитини до усиновителів (усиновителеві), при якому дитина в правовому відношенні повністю прирівнюється до біологічних дітей усиновителя. При цьому, природно, втрачаються усі права й обов'язки рідних (біологічних) батьків дитини.

Правове регулювання цього соціального явища було відоме ще в давньому Римі. Але умови такого прийняття дітей у сім'ю, його процедура та правові наслідки змінювалися з історією розвитку людства. Визнавався цей інститут і в дореволюційній Росії, а в 1926 році він був закріплений у радянському законодавстві і був у подальшому досить поширеним. Нині інститут усиновлення як пріоритетна форма сімейного виховання дітей, які залишились без піклування батьків, відомий усім правовим системам. Закономірно, що він знайшов своє відображення і в Сімейному кодексі (далі – СК) України.

На сьогоднішній день, актуальність теми усиновлення дітей полягає в удосконаленні судочинства у справах про усиновлення, а саме у посиленні нагляду та контролю за правами усиновлених дітей, а також у покращенні перевірки матеріалів судової справи відповідної категорії. Дана категорія справ порушується не тільки громадянами України, а й іноземними громадянами, що і потребує особливої уваги, тому що за останні роки усе більш широке розповсюдження усиновлення відбувається саме іноземцями дітей, які мають українське походження.

Право сучасного цивілізованого суспільства не може залишати поза увагою дітей, позбавлених батьківського піклування. Стаття 20 Конвенції про права дитини 1989 року, учасницею якої Україна стала 27.09.1991 року, передбачає, що дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайвищих інтересах не може залишатися в

такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надається державою, яка забезпечує зміну догляду за дитиною.

Конституція України покладає на державу вирішення питань щодо утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Чинним СК України встановлено судовий порядок усиновлення, запроваджені нові правила досудової процедури виявлення та обліку дітей, які можуть бути усиновлені, чітко сформульовані умови, за яких допускається усиновлення, визначене коло осіб, які можуть бути усиновлювачами та які не можуть, передбачені підстави визнання усиновлення недійсним та його скасування, тощо. При цьому гл. 5 розділу IV Цивільного процесуального кодексу України детально врегульовує особливості судового розгляду справ про усиновлення.

Виходячи з того, що усиновлення — це юридичний акт, воно, як і будь-який інший подібний акт, що не досягає поставленої мети, може визнаватися недійсним і скасовуватися. Звідси у СК України передбачені підстави визнання усиновлення недійсним та скасування усиновлення.

Разом з тим, на сьогодні продовжують існувати деякі проблеми процесуально-правового характеру щодо регулювання правовідносин при здійсненні правосуддя у справах про визнання усиновлення недійсним та скасування усиновлення.

Водночас прискіпливість законодавця в питаннях регулювання процесуальних особливостей розгляду справ про усиновлення призвела до «нормативного ігнорування» судової процедури скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним. Визначивши можливість скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним виключно в судовому порядку, законодавець обмежився формулюванням в СК України п'яти статей, одна з яких містить процесуальні норми, присвячені переліку осіб, які мають право на звернення до суду з позовом як про скасування усиновлення, так і про визнання усиновлення недійсним (ст. 240).

Враховуючи відсутність процесуально-правового механізму щодо порядку провадження у справах вказаних категорій, дослідження проблем розгляду цієї категорії справ в судовому порядку, видається актуальним.

Теоретичною основою для проведення наукового дослідження стали розробки таких знаних науковців, як Алексєєв С.С., Борисова В.І., Братусь С.Н., Веберс Я.Р., Ворожейкін Є.М., Гопанчук В.С., Городецька І.К., Дзера О.В., Євдокимова Т.П., Єршова Н.М., Жилінкова І.В., Зілковська Л.М., Індиченко С.П., Коеткіна І.А., Кузнецова І.М., Логвінова М.В., Мельника О.В., Мінченко Р.М., Нечаєва О.М., Підпригора О.А., Поссе Е.А., Ромовська З.В., Рясенцев В.А., Савченко Л.А., Саніахметова Н.О., Свердлов Г.М., Стоянова Т.А., Ткаченко Т.В., Харитонов Є.О., Червоний Ю.С., Чигир В.Ф., Шевченко Я.М., Штефан М.Й., та багатьох інших.

Мета магістерської роботи полягає у всебічному дослідженні процесуальних особливостей порушення, розгляду та вирішення справ про скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним.

Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- визначення правової природи усиновлення;
- визначення умов усиновлення;
- дослідження процесуального порядку розгляду справ про усиновлення;
- визначення понять «недійсне усиновлення» та «скасування усиновлення»;
- розкриття процесуальних особливостей порушення, розгляду та вирішення справ про скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним;
- дослідити проблемні питання припинення міжнародного усиновлення;
- внаслідок проведення наукового дослідження внесення пропозицій щодо вдосконалення діючого законодавства України щодо усиновлення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з порушенням та здійсненням провадження у справах з усиновлення.

Предметом дослідження є процесуальні особливості розгляду справ про скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань дослідження в процесі роботи використовувались загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ.

Історичний метод полягає у дослідженні основних етапів розвитку інституту усиновлення від римського права до нині діючого законодавства в Україні.

Компаративістський метод застосовувався при дослідженні цивільно-процесуальних правових норм вітчизняного та іноземного законодавства, наукової літератури щодо порядку проведення усиновлення, сприяв виявленню аналогічних правових конструкцій усиновлення у праві іноземних держав та вивченню їх правового регулювання.

Методи індукції та дедукції дозволили виокремити загальні та відмінні ознаки (елементи), притаманні окремим стадіям цивільного процесуального провадження у справах усиновлення, дали змогу визначити їх належність саме до цивільного процесуального права.

Метод системно-структурного аналізу надав можливість визначення загальної системи і внутрішньої структуризації цивільно-правового провадження у справах з усиновлення.

За допомогою догматичного методу проаналізовано зміст норм вітчизняного та зарубіжного законодавства.

Теоретико-прогностичний метод надав можливість запропонувати перспективну модель подальшого ефективного судового провадження у справах з усиновлення.

Формально-логічний метод використано як універсальний спосіб аргументації наукових висновків та пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається із вступу, двох розділів, які включають вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

За результатами магістерського дослідження, ми дійшли висновку, що важливим питанням пов'язаним з захистом прав і свобод дітей та молоді, насамперед дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, приділяється багато уваги як з боку держави, так і всього суспільства. За часів незалежності прийнята низка нормативно-правових документів щодо стану дитинства в Україні, які спрямовані на реальне поліпшення становища дітей, зокрема дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, захист їхніх прав, максимальну реалізацію положень Конвенції про права дитини.

Так, пріоритетною формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні визнаний інститут усиновлення.

Відповідно до ст.. 207 СК України усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду.

Разом з тим, вивчивши існуючі погляди щодо поняття «усиновлення», слід дійти висновку, що надання єдиного, вичерпного та однозначного визначення усиновлення практично неможливе, так як це призводить до усунення його багатоаспектного значення, і тому доцільно розглядати усиновлення як:

1) комплексний правовий інститут сімейного права, що регулює відносини, пов'язані з усиновленням;

2) юридичний факт, який породжує між усиновлювачем, родичами за походженням та усиновленою особою особисті немайнові та майнові відносини, з одного боку, та припиняє особисті немайнові та майнові

відносини між усиновленою особою та батьками, родичами за походженням – з іншого;

3) сімейно-правову форма влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування;

4) правові відносини, що складаються між усиновлювачем та усиновленою особою;

5) спосіб реалізації немайнового права фізичної особи на сім'ю.

Для того, щоб усиновлення досягло своєї мети та було дійсним, необхідно, щоб воно відповідало умовам, передбаченим законом. Умови усиновлення — це закріплені в законі вимоги, які пред'являються до строго визначеного кола осіб з приводу усиновлення, дотримання яких є обов'язковим при здійсненні усиновлення.

Проаналізувавши сімейне законодавство, можливо поділити умови усиновлення на такі групи: умови, що ставляться до особи, яка усиновляється; умови, що ставляться до особи усиновлювача; умови, що ставляться до надання згоди на усиновлення.

Порядок усиновлення — це процедура, яка складається з певних стадій і здійснюється відповідними органами за правилами, що встановлені законодавством. Згідно з положеннями гл. 1 розд. IV ЦПК України, а саме ч. 4 ст. 234 розгляд справ про усиновлення проводиться судом у складі одного судді і двох присяжних у порядку окремого провадження.

Відносини усиновлення, як і будь-які інші сімейні правовідносини, є триваючим видом правовідносин, оскільки вони продовжуються довічно. Проте чинне законодавство передбачає ряд випадків, коли відносини усиновлення все ж таки можуть бути припинені. Так, СК України передбачає такі підстави припинення усиновлення: скасування усиновлення, визнання його недійсним.

Визнання усиновлення недійсним є позбавленням юридичної сили акту усиновлення з моменту його проведення, внаслідок того, що він не відповідає вимогам чинного законодавства про усиновлення: 1) усиновлення проведене

на підставі підроблених документів; 2) усиновлення проведене без наміру породити відносини, встановлені для батьків та дітей (фіктивне усиновлення); 3) усиновлення проведене без згоди дитини і батьків, якщо така згода була необхідна. При визнанні усиновлення недійсним рішення про усиновлення втрачає юридичну силу, а відносини по усиновленню визнаються такими, що взагалі не виникали. При визнанні усиновлення недійсним вважається, що усиновлений не втрачав своїх прав і обов'язків щодо кровних батьків та їх родичів.

Основним критерієм скасування усиновлення є його невідповідність інтересам дитини. Усиновлення скасовується, якщо судом буде встановлено, що воно хоч і проведене з додержанням всіх умов і зі справжнім наміром усиновити дитину, тобто без будь-яких порушень закону, проте внаслідок ряду обставин перестає відповідати інтересам дитини.

Сімейний кодекс України, крім наведеної підстави скасування усиновлення наводить ще й наступні: по-перше, страждання дитиною недоумством, психічною чи іншою тяжкою невиліковною хворобою, про що усиновлювач не знав і не міг знати на час усиновлення; по-друге, між усиновлювачем і дитиною склалися, незалежно від волі усиновлювача, стосунки, які роблять неможливим їхнє спільне проживання і виконання усиновлювачем своїх батьківських обов'язків. Перша з наведених підстав відповідає інтересам усиновлювачів, оскільки вони природньо бажають усиновителі виховати повноцінну, здорову в фізичному і психічному плані дитину. Друга підстава відповідає інтересам, насамперед, дитини, оскільки за наявності поганих відносин з усиновлювачем вона не буде мати можливості повноцінно розвиватися, виховуватися.

На нашу думку, можливо виділити такі процесуальні особливості розгляду справ про скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним:

- справи вказаних категорій розглядаються в порядку позовного провадження на відміну від справ про усиновлення, що розглядаються у

порядку окремого провадження. Це, насамперед, пояснюється тим, що предметом судового розгляду у цьому провадженні, як правило, виступають спірні матеріальні правовідносини, учасники яких є рівноправними за своїм правовим положенням, тобто спір про право, що виникає з цих відносин;

- за загальним правилом, вимога позивача про скасування усиновлення, пред'являється усиновлювачам. Тобто в цих справах відповідачами в більшості випадків виступають усиновлювачі, проте при скасуванні усиновлення на підставі п. 2 ч. 1 ст. 238 СК України – усиновлювачі виступатимуть позивачами. Якщо дитину усиновили подружжя, позов пред'являється до обидвох. Не є виключенням пред'явлення позову про скасування усиновлення до одного з подружжя усиновлювачів, якщо, наприклад, вони розривають шлюб, живуть окремо, неоднаково відносяться до виховання дитини тощо. Не є виключенням ситуації, коли один з подружжя може бути відповідачем за позовом про скасування усиновлення, а другий – про визнання усиновлення недійсним, тобто у даній категорії справ усиновлювачі можуть виступати у якості як позивача, так і відповідача;

- при розгляді судом спорів щодо скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним, незалежно від факту подання органом опіки та піклування позовної заяви до суду, участь представника цього органу є обов'язковою;

- при розгляді судом вищезазначених категорій справ, на відміну від справ про усиновлення, не діє вимога про збереження таємниці усиновлення;

- на відміну від розгляду справ про усиновлення, де забороняється посередницька діяльність, при розгляді справ про скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним в усиновлювачів є право на судове представництво;

- рішення про скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним не підлягає примусовому виконанню;

- строк позовної давності про скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним законом не встановлений. В цьому випадку спрацьовує загальне правило, закріплене ч. 1 ст. 20 СК України, згідно з яким до вимог, що впливають із сімейних відносин, позовна давність не застосовується;

- не дивлячись на те, що ст. 69 Закону України "Про міжнародне приватне право" визначає, що усиновлення та його скасування регулюються особистим законом дитини та особистим законом усиновлювача, сімейне законодавство більшості іноземних держав визнає скасування усиновлення як єдину підставу його припинення.

Таким чином, можливо зазначити, що аналіз чинного законодавства з питань усиновлення, а також практики його застосування дає підстави для висновку про те, що як в теорії, так і на практиці відсутній єдиний механізм вирішення справ про усиновлення, не всі положення законодавства регулюють правовідносини усиновлення у відповідності до міжнародних стандартів. Проблемними залишаються питання, які виникають в процесі як національного, так і міжнародного усиновлення, що проявляється у недосконалості законодавства щодо усиновлення, зокрема, у неконкретності окремих норм законодавчих актів, які регулюють процес усиновлення, розбіжностей трактування чинного законодавства всіма учасниками процесу усиновлення, корупції на всіх етапах усиновлення дітей, відсутності методичних матеріалів, посібників, збірників по юридичним, психологічним, медичним аспектам усиновлення, недостатньому фінансовому стимулюванні потенційних національних усиновителів, відсутності цивілізованого контролю за процесом міжнародного усиновлення.

З огляду на всі досліджені проблеми інституту усиновлення, вважаємо за необхідне запропонувати:

- створити спеціальні норми права, які детально регулювали б процес розгляду справ про скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним;

- посилити відповідальність за порушення нормативно-правових актів, що регулюють дані правовідносини;
- передбачити можливість контролю з боку громадських організацій за дотриманням прав дітей, що були усиновленні іноземцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герасимов В.Н. Некоторые проблемы реализации принципа приоритета семейного воспитания [Текст] / В.Н. Герасимов // Семейное и жилищное право. – 2005. – № 4. – С. 3.
2. Стоянова Т.А. Процесуальні особливості розгляду справ про усиновлення громадянами України [Текст]: дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. - Спеціальність 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Одеса. – 2009
3. Волинець Л. С. Соціальне сирітство в Україні [текст]: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / Волинець Л. С., Комарова Н. М., Антонова-Турченко О. Г. та ін. – К. : Студцентр, 1998. – С. 120.
4. Конституція України: Основний Закон від 28.06.96 р./X (із змін. та доп.) / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. - № 30. – ст. 141.
5. Косенко Н.П. Поняття та значення усиновлення в національному законодавстві України [Текст] / Косенко Н.П. // Науковий вісник НАВС. - 2013 р. - №4. – С. 33-39.
6. Про охорону дитинства [Електронний ресурс]: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III // Електрон. дан. (2 файли) – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>. – Назва з екрана.
7. Зілковська Л.М. Правове регулювання усиновлення в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Л.М.Зілковська. – К., 2002. – С. 20.

8. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Електронний ресурс]: Закон від 13.01.2005 р. № 2342-IV // Електрон. дан. (2 файли) – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15> – Назва з екрана.
9. Пунда О. Право на усиновлення як особисте немайнове право, що забезпечує природне існування людини [Текст] // Юрид. Україна. – 2004. – № 8. – С. 39.
10. Мельник О.В. Особисті немайнові права дитини при усиновленні за законодавством України та окремих зарубіжних країн: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Мельник Олександр Володимирович. - Одеса, 2016. – С.239.
11. Ермаков А. В. Защита прав детей, усыновленных иностранными гражданами: организационно-правовой аспект [Текст] / А. В. Ермаков // Российский следователь. – 2006. – № 7. – С. 60.
12. Блінова Г. О. Правове регулювання інституту таємниці усиновлення: сучасні тенденції [Текст] / Г.О. Блінова // Право і суспільство. – 2013. – № 4. – С. 77.
13. Афанасьєва И.В. Тайна усыновления: за и против [Текст] / Афанасьєва И. В., Белова Е.А. // Семейное право. – 2004. – № 1. – С. 8.
14. Круглова О. О. Роль інституту опіки і піклування у забезпеченні прав та інтересів дітей у сучасних умовах [Текст] / Круглова О.О. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – №4. – С. 160.
15. Левушкин А. Н. Защита прав детей при усыновлении (удочерении) в Российской Федерации: проблемы теории и практики [Текст] / А. Н. Левушкин // Современное право. – 2011. - № 6. – С. 102.

16. Стоянова Т. А. Процесуальні особливості розгляду справ про усиновлення громадянами України : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук спец. 12.00.03 – «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т. А. Стоянова. – О., 2009. – С. 1.
17. Воробьева Л. В. Проблемы защиты прав ребенка и институт усыновления в Российской Федерации [Текст] / Л. В. Воробьева // Вопросы современной науки и практики. Университет им. В. И. Вернадского. – 2012. - № 38. – С. 20.
18. Шершень Т.В. К вопросу о запрете международного усыновления и реализации принципа приоритета семейного воспитания детей в современной России [Текст] / Т.В. Шершень // Рос. судья. – 2010. – № 12. – С. 38–43.
19. Беспалов Ю. Усыновление как способ судебной защиты прав ребенка [Текст] / Ю. Беспалов // Российская юстиция. – 1997. - № 7. – С. 41.
20. Левушкин А. Н. Правовые последствия усыновления и тайна усыновления [Текст] / А. Н. Левушкин // Российская юстиция. – 2011. - № 6. – С. 24
21. Воробьева Л. В. Проблемы защиты прав ребенка и институт усыновления в Российской Федерации [Текст] / Л. В. Воробьева // Вопросы современной науки и практики. Университет им. В. И. Вернадского. – 2012. - № 38. – С. 20.
22. Батурина Н. И. Усыновление (удочерение) детей по российскому семейному праву : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук спец. 12.00.03 - гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право / Н. И. Батурина. – Волгоград, 2005. – С. 10.
23. Паршукова К. Ю. Общая характеристика отношений, порождаемых усыновлением, и их правовая природа / К. Ю. Паршукова // Семейное и жилищное право. – 2008. – № 2. – С. 13

24. Рязанцев В. В. Правоотношения усыновления в российском семейном праве [Электронный ресурс]: дис. На соискание науч. степени канд. юрид. наук спец. 12.00.03 - гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право / В.В. Рязанцев. – М., 2001. – С. 39. - Режим доступа: <http://lawbook.org.ua/aa/12.00.03/2016/01/27/020002622.doc.html> - Назва з екрана.
25. Терещенко Е. Э. Усыновление как одна из форм реализации права ребенка жить и воспитываться в семье [Электронный ресурс]: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук спец. 12.00.03 - гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право / Е. Э. Терещенко. – М., 2003. – С. 12. - Режим доступа: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1608039> - Назва з екрана.
26. Губанова О. В. Організаційно-правове регулювання усиновлення в Україні [Електронний ресурс]: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / О. В. Губанова. – К., 2011. – С. 7. – Режим доступа: http://revolution.allbest.ru/law/00580438_0.html - Назва з екрана.
27. Калітенко О.М. Особисті відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О.М. Калітенко. – Х., 2001. – С.12.
28. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 року [Електронний ресурс]: Ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.1991 р. // Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021 - Назва з екрана.
29. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-ІІІ // Електрон. дан. (6 файлів). – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> – Назва з екрана.

30. Червоний Ю.С. Сімейне право [Текст] / Підручник // Під редакцією Червоного Ю.С. - К.: Право, 2004. – С. 400.
31. Гопанчук В.С. Сімейне право України. [Текст] / Підручник // Під редакцією В.С. Гопанчука. - К.: Істина, 2002. – С. 101.
32. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Електрон. дан. (21 файл). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15> – Назва з екрана.
33. Маслов В. Ф. Советское семейное право [Текст] / Маслов В.Ф., Пушкин А.А. – К.: Вища школа, 1981. – 224 с.
34. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України [Текст]: Науково-практичний коментар – [3-тє вид., переробл. і доповн.] / Ромовська З.В. – К.: Правова єдність, 2009. – 432 с.
35. Комаров В.В. Окреме провадження [Текст]: монографія / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова ; за ред. В. В. Комарова. — Х. : Право, 2011. — 312 с.
36. Рясенцев В.О. Советское семейное право [Текст] / под общ. ред. В.О. Рясенцева. – М. : Юрид. лит., 1982. – С. 217.
37. Толстой Ю.К., Сергеев А.П. Гражданское право [Текст] /учебник / под ред. А.П. Сергеева , Ю.К. Толстого. – М. : ПБОЮЛ, 2001. – Т. 3. – С. 440.
38. Червонний Ю.С. Семейное право Украины [Текст] / Учебник // Под редакцией Червоного Ю.С. - К.: Право, 2004. – С. 290.
39. Скакун О.Ф. Теория государства и права (Энциклопедический курс) [Текст] / учебник // О.Ф. Скакун. – Х. : Эспада, 2005. – С. 661.
40. Баранова Л.М., Борисова В.І., Жилінкова І.В. та ін. Сімейне право України [Текст] / Підручник // Баранова Л.М., Борисова В.І., Жилінкова І.В. та ін. — К.: Юрінком Інтер, 2009. — 288 с.
41. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усиновлення [Текст]: Закон України від 13 червня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 24. – Ст. 230.

42. Логвинова М. Особи, які можуть бути усиновлювачами [Текст] / М. Логвинова // Підприємництво, господарство, право. – 2007. – № 9. – С. 15.
43. Про міжнародні договори України [Електронний ресурс]: Закон України від 29 червня 2004 р. // Електрон. дан. (1 файл) - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> - Назва з екрана.
44. Європейська Конвенція про усиновлення дітей від 24.04.1967 року [Електронний ресурс]: Ратифіковано Законом N 3017-VI (3017-17) від 15.02.2011 р. // Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a17 - Назва з екрана.
45. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України [Текст] : наук.-практ. комент. / З.В. Ромовська. – К. : Видав. Дім «Ін Юре», 2003. – С. 412.
46. Борисова В.І. Сімейне право України [Текст] / В.І. Борисова, Л.В. Панова. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 201.
47. Грабовська О.О. Особливості судочинства в справах про усиновлення (удочеріння) іноземними громадянами дітей, які проживають на території України [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О.О. Грабовська. – К., 2005. – С. 4.
48. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. № 905 // Електрон. дан. (4 файли). - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-п> - Назва з екрана.
49. Гуменюк В.І., Мархай Н.В. Судова практика у справах про усиновлення [Електронний ресурс]: Лист ВСУ від 01.06.2012 р. // Електрон. дан. (1 файли). - Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/776AAEB9023A15F7C2257A92004645EB?OpenDocument&CollapseView> - Назва з екрана.
50. Конституційний Суд України. Рішення, висновки 1997-2001 [Текст] : у 2 кн. Кн. 1. - К. : Юрінком Інтер, 2001. - С. 398-399, 404.

51. Гузь Л.Є., Гузь А.В. Судово-практичний коментар до Сімейного кодексу України [Текст]: Гузь Л.Є., Гузь А.В. - Х.: Видавничий будинок «ФАКТОР», 2011.- 576 с.
52. Про нотаріат [Електронний ресурс]: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХІІ // Електрон. дан. (4 файли) – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>. – Назва з екрана.
53. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав [Електронний ресурс]: Постанова пленуму Верховного суду України від 30 березня 2007 року N 3 // Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07> – Назва з екрана.
54. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // Електрон. дан. (12 файл). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> – Назва з екрана.
55. Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо розгляду справ за участю присяжних [Електронний ресурс]: Закон від 09.02.17 р. № 1847-VIII // Електрон. дан. (1 файл) - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1847-19> - Назва з екрана.
56. Жуйков В. Принцип состязательности в гражданском и арбитражном судопроизводстве [Текст] / В. Жуйков // Рос. юстиция. – 2003. – № 6. – С. 24.
57. Научно-практический комментарий Семейного кодекса Украины [Текст] / Под ред. Ю. С. Червоного. – К.: Истина, 2003
58. Францифоров А.Ю. Особенности реализации гражданских процессуальных принципов в особом производстве [Текст] / А.Ю. Францифоров // Исполнительное право. – 2006. – № 3. – С. 13.
59. Про громадянство [Електронний ресурс]: Закон від 18.01.2001 № 2235-ІІІ Електрон. дан. (2 файли) – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2235-14> – Назва з екрана.

60. Усиновлення [Електронний ресурс]: Стаття Міністерства соціальної політики України // Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/content/usinovlennya.html>. - Назва з екрана.
61. Грабовська О. О. Особливості судочинства у справах про усиновлення (удочеріння) іноземними громадянами дітей, які проживають на території України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2005. – 19 с.
62. Чванкін С. А. Добровільне представництво у цивільному процесі України [Текст]: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Чванкін С.А. – О., 2005.
63. Бічкова С.С. Цивільний процесуальний кодекс України [Текст]: Науково-практичний коментар / За ред. С. С. Бичкової. – К.: Атіка, 2008. – С. 90.
64. Гурвич М.А. Судебное решение. Теоретические проблемы [Текст] / М.А. Гурвич. – М. : Юрид. лит., 1976. – С. 135.
65. Глиняна К.М. Правове забезпечення таємниці усиновлення [Текст] / К.М. Глиняна // «Правове життя сучасної України», 10-а ювілейна звітна наук. конф. проф.-викл. і аспірант. складу (2007 ; Одеса). 10-а ювілейна звітна наукова конференція професорсько-викладацького і аспірантського складу «Правове життя сучасної України» : [матеріали]. – О. : Фенікс, 2007. – С. 259.
66. Кримінальний кодекс України України [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // – Електрон. дан. (14 файлів). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/2341-14> .– Назва з екрана.
67. Чучаев А.И. Нарушение тайны усыновления [Текст] / А.И. Чучаев, А.А. Рожнов // Законность. – 2002. – № 3. – С. 17.
68. Парашуткин В.А. Всегда ли оправданно сохранение тайны усыновления [Текст] / В.А. Парашуткин, Е.К. Львова // Российская юстиция. – 1999. – № 3. – С. 22.

- 69.. Чучаев А.И. Уголовно-правовая охрана тайны усыновления как профессиональной тайны [Текст] / А.И. Чучаев, А.А. Рожнов // Юристъ-Правовѣдь. – 2002. – № 2. – С. 39-40.
- 70.Фортуна К.В. Уголовно-правовая охрана тайны усыновления [Текст] / К.В. Фортуна // Уголовное право. – 2005. – № 5. – С. 65.
- 71.Андрущенко П.П. Розголошення таємниці усиновлення [Текст] / П.П. Андрущенко // Законодавство України. – 2004. – № 2. – С. 69.
72. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [Текст] / під ред. Н.І. Мельника, Н.І. Хавронюка. – К. : Вид-во А.С.К., 2004. – С. 430.
- 73.Логвінова М.В. Таємниця усиновлення та її гарантії [Текст] // Проблеми захисту особистих немайнових прав фізичної особи: Матер. всеукр. наук.-практ. конфер. – Івано-Франківськ: ВОНР ТА РВД ПАІ ЛьвДУВС, 2006. – С.82-90.
- 74.Возняк І.Д. Правові аспекти міжнародного усиновлення в Україні [Електронний ресурс] / І.Д. Возняк. – Режим доступу: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/6356> - Назва з екрана.
75. Про міжнародне приватне право [Електронний режим]: Закон від 23.06.2005 № 2709-IV // Електрон. дан. (2 файли) – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> – Назва з екрана.
76. Про практику розгляду судами цивільних справ з іноземним елементом право [Електронний режим]: Лист ВССУ з розгляду цивільних та кримінальних справ № 24-754/0/4-13 від 16.05.2013 р. // Електрон. дан. (3 файли) – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v-754740-13> – Назва з екрана.
77. Погорецька Н. В. Міжнародне усиновлення: проблемні питання [Текст] / Н. В. Погорецька // Форум права. – 2011. – №3.
78. Грабовська О.О. Проблеми застосування іноземного законодавства при вирішенні справ про усиновлення дітей іноземними громадянами [Текст] // Держава і право. - 2005. - Випуск 27. - С. 397-403

- 79.Чернеюте К.В. Міжнародне усиновлення: міжнародно-правове регулювання та можливі ризики порушення прав дитини [Текст] / Чернеюте К.В. / Збірник статей НУ«Києво-Могилянська академія». – Київ. – 2010. – с. 321-323
- 80.Мікуляк М.А. Загальні положення про усиновлення в Україні та за її межами [Текст] // Вісник Дніпропетровського університету ім.. А.Нобеля Серія «ЮРИДИЧНІ НАУКИ». - 2013. - № 2 (5)
- 81.Стоянова Т.А. Процесуальні особливості розгляду справ про припинення усиновлення [Текст]: Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. Випуск 56. — Одеса : Юридична література, 2010. — С. 208-211
82. Матиевский М. Д. Спор о праве в советском гражданском процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1978. – С. 13
- 83.Логвінова М.В. Деякі питання регулювання процесуального порядку скасування усиновлення [Текст] / Логвінова М.В. Збірник наукових праць викладачів Юридичного інституту. – Івано-Франківськ, 2012. – С. 115-126
- 84.Малюженец І.А. Правовое регулирование усыновления (удочерения) детей в Республике Беларусь: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / И.А. Малюженец. - Минск, 2003. - 120 с.
- 85.Вершинина Г.И. Процессуальные особенности судопроизводства по делам об усыновлении: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 «гражданський процес; Арбитражний процес» / Галина Ильинична Вершинина. – Саратов, 2007. – 22 с.
- 86.Белякова А.М., Ворожейкин Е.М. Советское семейное право [Текст] / Учебник // Белякова А.М., Ворожейкин Е.М. - М.: Юрид. лит., 1974. - 304 с.

87. Зилковская Л.М. Основания прекращения усыновления по новому Семейному кодексу Украины [Текст] // Гос. и право. – 2003. – № 15. – 308 с.
88. Фурса С. Об усыновлении ребёнка в рамках судебного процесса [Текст] / С.Фурса // Юридическая практика. – 2003. - № 26.
89. Матвеев Г.К. Советское семейное право [Текст] / Г.К.Матвеев. – М., 1978.
90. Кудрявцев О.Н. Правовые отношения между родителями и детьми [Текст] / О.Н.Кудрявцев. – Харьков, 1975
91. Летова Н.В. Усыновление в Российской Федерации : правовые проблемы [Текст] / Н.В.Летова. – М.: Волтерс Клувер, 2006.
92. Бобрик В.І. Сімейне право України [Текст] / Підручник // Під редакцією Бобрика В.І. – К.: Право, 2005. – ст. 160.
93. Антокольская М.В. Семейное право [Текст] / Учебник // Под редакцией Антокольской М.В. – М.: Юристъ, 2002. – Ст. 193
94. Логвінова М.В. Про недійсність усиновлення [Текст] // Проблеми вдосконалення правового регулювання щодо забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та аспірантів. – Івано-Франківськ, 2009. – С.67-70
95. Семейное право зарубежных европейских социалистических стран [Текст] / Сост. Е. М. Ворожейкин. – М. : Прогресс, 1979.
96. Дякович М.М. Сімейне право України [Текст]: Навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / [М. М. Дякович]. – Київ : Правова єдність, 2009. – 512 с.
97. Позбавлення усиновлювача батьківських прав, недійсність та скасування усиновлення [Електронний ресурс]: Портал освітньо-інформаційних послуг «Студентська консультація» // Режим доступу. - <http://studcon.org/pozbavlennya-usynovlyuvacha-batkivskyh-prav-nediysnist-ta-skasuvannya-usynovlennya?page=7> – Назва з екрана.

98. Харитонов Є.О. Сімейне право України [Текст]: Навчальний посібник / За ред. Є.О. Харитонова. — К.: Істина, 2008. — 200 с.
99. Маляренко В.Т. Захист прав дітей у цивільному судочинстві [Текст] : Судові рішення / За редакцією В.Т.Маляренка. — К. — 2012. — С. 8-34
100. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства Юстиції України №96/5 від 12.01.2011 року / Режим доступу: - <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11> - Назва з екрана.
101. Міжнародні договори України про правові відносини та правову допомогу [Текст] : У 2 т. / М-во юстиції України; Редкол.: Л.М.Горбунова та ін. - К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2004.
102. Логвінова М.В. Про питання, що виникають при порушенні прав дітей після їх усиновлення іноземними громадянами [Текст] / М.В.Логвінова// Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції "Дев'яті осінні юридичні читання": У 4-х частинах. - Частина третя: "Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес". — Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010. — С.151-153.
103. Дзугаева А. З. Правовые проблемы усыновления детей - граждан Российской Федерации иностранными гражданами в России [Текст]: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.03 - Гражданское право ; Предпринимательское право ; Семейное право ; Международное частное право /А. З. Дзугаева ; Науч. рук. А.М. Нечаева ; Российская академия наук. Институт государства и права. -М.,2006. -32
104. Щодо міжнародного усиновлення в Канаді [Текст]: Лист Посольства України в Канаді № 6144/1-546-081 від 30 січня 2003 року.

105. Лист консульського відділу Посольства України в Чеській Республіці №500/141-КВ від 1 лютого 2003 року.
106. Румянцева-Козовник А.В. Правові аспекти усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України [Текст] / А. В. Румянцева-Козовник // Наше право. - 2014. - № 6. - С. 71-75